

فروش شبکه های آبیاری و زهکشی (فرصت ها و چالش ها)

مصطفی شبه^۱

دانشگاه آزاد اسلامی ، واحد شوشترگروه آبیاری و زهکشی، شوشتر، ایران ms_shabbeh@yahoo.com

بهروز دهان زاده

استادیار دانشگاه آزاد اسلامی واحد شوشتر dahanzadeh@yahoo.com

محمد هرمزی^۲

hormozi47@yahoo.com

مقدمه :

در راستای اجرایی کردن اصل ۴۴ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران ، واگذاری شبکه های آبیاری و زهکشی به بخش خصوصی از مباحث مطرح امروز دستگاههای اجرایی مکلف دولت می باشد و انتظار می رود با تحقق این امر تصدی گری دولت کاهش یافته و در شرایط نامطلوب فعلی اقتصادی کشور با فروش شبکه های آبیاری نقدینگی لازم جهت اجرای طرح های توسعه شبکه های آبیاری و زهکشی تامین گردد. این موضوع از جنبه های مختلفی از جمله حقوقی ، فنی و بهره برداری ، مالی و اقتصادی ، اجتماعی و فرهنگی قابل اهمیت بوده و لازم است مورد بررسی و ارزیابی قرار گیرد و در این مطالعه با آزمون عملی فرضیه فروش شبکه ها ، شبکه آبیاری ۶ هزار هکتاری سبیلی از مجموعه شبکه های آبیاری و زهکشی ناحیه شمال خوزستان (دز) انتخاب گردیده است تا به عنوان نمونه از بعد اقتصادی مورد تجزیه و تحلیل قرار گیرد و از نتایج حاصل بتوان برای تعمیم موضوع در سایر شبکه های آبیاری استفاده کرد .

۱- بررسی واگذاری مالکیت شبکه های آبیاری و زهکشی

جهت واگذاری مالکیت شبکه های آبیاری و زهکشی ، از چهار منظر زیر باید در قالب فرصت ها و چالش ها مورد بررسی و ارزیابی قرار گیرد .

۱-۱- حقوقی

اولین اقدام در امر واگذاری و فروش شبکه های آبیاری و زهکشی اختیارات و مجوزاتی است که در قانون پیش بینی شده است بنابراین برای ورود به این مهم ، بررسی حقوقی موضوع از اهمیت خاصی برخوردار است و باید قوانین و مقررات از دو نگاه زیر مورد مطالعه قرار گیرد:

1- کارشناس ارشد سازمان آب و برق خوزستان

2- کارشناس ارشد سازمان آب و برق خوزستان

۱-۱-۱- فرصت ها

مجموعه قوانین و مقررات مطالعه شده فرصت هایی را بشرح ذیل فراهم آورده است :

الف - با توجه به تبصره ۲ ماده ۱۱۵ قانون محاسبات عمومی کشور ، فروش اموال غیر منقول شرکتهای دولتی به جز اموال غیر منقول مستثنی شده در این ماده ، با تصویب مجمع عمومی آن شرکت ها مجاز می باشد. همچنین وفق ماده ۸۰ همین قانون شرکتهای دولتی قادرند متناسب با بند ج این ماده از حیث انجام معاملات عمده با مبلغ بیش از ۱۵ میلیون ریال و تبصره ۲ همین بند که « مبنای نصاب در فروش، مبلغ ارزیابی کاردان خبره و متعهد رشته مربوطه که توسط دستگاه اجرایی ذیربط انتخاب می شود خواهد بود » ، امکان فروش را فراهم آورند .

ب - نظر به اینکه قیمت فروش آب کشاورزی بر اساس تعرفه های وزارت نیرو محاسبه و مبنای فروش آب کشاورزی به زارعین می باشد، آب بهاء حاصل اختلاف زیادی با قیمت تمام شده دارد. لذا به منظور تشویق و جلب سرمایه گذار جهت مشارکت بخش غیر دولتی در امر بهره برداری و نگهداری از شبکه ها وفق ماده ۵ آئین نامه اجرایی بند ج تبصره ۴ قانون بودجه سال ۱۳۸۶ « سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور موظف به پیش بینی اختلاف قیمت تمام شده آب در محل با احتساب هزینه های انتقال ، توزیع و قیمت فروش آب به مصرف کننده را در بودجه سنواتی دوره قرارداد پیش بینی و به شرکت خریدار پرداخت نماید ».

۱-۱-۲- چالش ها

علی رغم فرصتهایی که قانون برای فروش شبکه ها ایجاد نموده است، همچنان قوانین مورد اشاره در بخش ۱/۱ با بعضی دیگر از قوانین در تعارض است. این تعارضات عبارتند از :

الف - اصل ۴۴ قانون اساسی همچنین قانون سیاستهای کلی اصل ۴۴ سدها و شبکه های بزرگ آبرسانی که به صورت مالکیت عمومی در اختیار دولت قرار دارد را از واگذاری مستثنی کرده است و هیچ آئین نامه و دستور العملی برای تعریف سدها و شبکه های بزرگ جهت تفکیک آنها ارائه نشده است .

ب - وفق ماده ۱ ، تبصره یک ماده ۲۱ ، تبصره ماده ۲۴ و ماده ۲۹ قانون توزیع عادلانه آب ، وظائف دولت در قبال شبکه های آبیاری و زهکشی معلوم بوده و مسئولیت این شبکه ها متوجه دولت می باشد .

۱-۲- فنی و بهره برداری

دومین منظر مهم در امر واگذاری ، بررسی آثار و پیامدهای آن بر مسائل فنی و بهره برداری است که در قالب فرصتها و چالشها به آن پرداخته می شود.

۱-۲-۱- فرصت ها

با واگذاری شبکه های آبیاری و زهکشی به بخش خصوصی، فرصت های زیر نامین می گردد:

الف - با اقدامات پیشگیرانه ، عملیات تعمیر و نگهداری اقتصادی می گردد .

ب - پتانسیل توسعه از طریق افزایش راندمان آبیاری و مصرف بهینه آب ، افزایش می یابد .

ج - با استفاده از آب صرفه جویی شده می توان اراضی را توسعه و سطح زیر کشت را افزایش داد .

د - هزینه های عملیات بهره برداری و نگهداری کنترل، و کاهش می یابد .

ه - وظائف مشکل یا کنترل ناپذیر توسط بخش خصوصی بهتر مدیریت می شود .

۱-۲-۲- چالش ها

با واگذاری امر بهره برداری و نگهداری به بخش خصوصی ، چالش های زیر مطرح است :

الف - شرایط تعمیر و نگهداری جاری و اساسی چگونه رعایت خواهد شد؟

ب - پاسخ گوی شکایت مشترکین کیست؟

ج - چگونه از بایر شدن اراضی و تغییر کاربری آنها در اثر سوء مدیریت شبکه جلوگیری خواهد شد؟

د - آیا امکان سرمایه گذاری مجدد مالک پس از عمر مفید شبکه جهت جلوگیری از بلاتکلیفی اراضی وجود دارد؟

۳-۱-۱- مالی و اقتصادی

سومین عامل در واگذاری و فروش شبکه ها بررسی موضوع از دیدگاه مالی و اقتصادی است. یکی از عوامل انگیزشی برای خریدار و فروشنده ، وجود جذابه های اقتصادی می باشد که فرصتها و چالش های ذیل را به دنبال دارد :

۱-۳-۱- فرصت ها

با انتقال مسئولیت بهره برداری و نگهداری از شبکه های آبیاری به بخش خصوصی ، فرصت های زیر قابل پیش بینی خواهند بود:

الف - کارآیی اقتصادی در بهره برداری و نگهداری از شبکه ها افزایش می یابد .

ب - نقدینگی لازم جهت اجرای طرحهای توسعه فراهم می گردد .

ج - باعث افزایش اشتغال می شود .

د - بخش کشاورزی رشد و ارتقاء پیدا می کند .

ه - به تحقق ارزش ذاتی و اقتصادی آب کمک می کند .

و - باعث ایجاد بازار رقابتی در تامین آب کشاورزی می شود .

۲-۳-۱- چالش ها

با انتقال مالکیت شبکه ها به بخش خصوصی چالش های زیر مطرح خواهند شد:

الف - سرمایه گذاری مالک پس از عمر مفید شبکه جهت جلوگیری از بلاتکلیفی اراضی تضمین می گردد؟

ب - حق اشتراک پرداختی مشترکین بابت تاسیسات چگونه تعیین تکلیف می شود؟

ج - در صورت عدم موفقیت فروش ، پس گرفتن شبکه از چه منبعی و وفق چه قانونی قابل انجام خواهد بود؟

د - در صورت تحقق فروش ، مبالغ حاصل از فروش چگونه قابل برگشت به دولت می باشد؟

۴-۱- اجتماعی و فرهنگی

فرهنگ حاکم بر جامعه کشاورزی کشور ، از عوامل مهم در تصمیم گیری هاست و نمی توان بی توجه به مقتضیات آن اقدامی به عمل آورد. این مهم از دو منظر فرصتها و چالشها مورد بررسی قرار گرفته است .

۱-۴-۱- فرصت ها

فرصت های اجتماعی و فرهنگی در واگذاری شبکه های آبیاری بشرح زیر وجود خواهد داشت:

الف - باعث افزایش اشتغال می شود .

ب - مالکیت عمومی گسترش می یابد (مشارکت مردم در امر مالکیت) .

۲-۴-۱- چالش ها

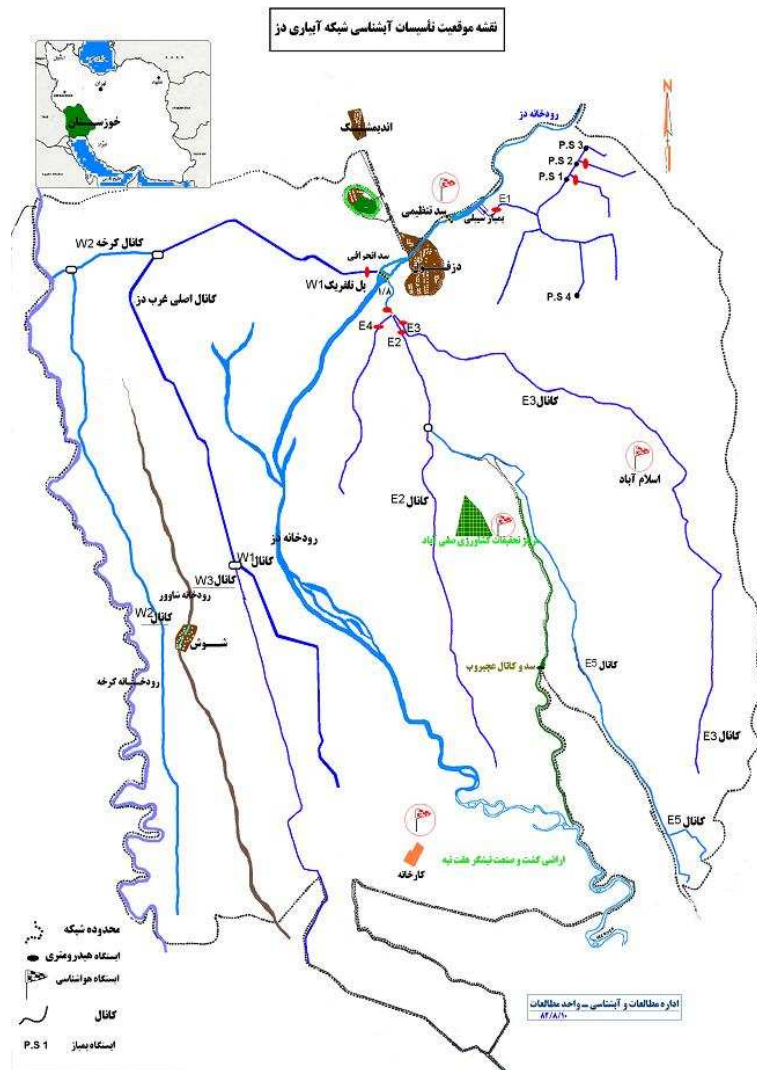
چالش های اجتماعی و فرهنگی در واگذاری شبکه های آبیاری بشرح زیر قابل پیش بینی خواهد بود:

- الف - با عنایت به تکالیف قانونی وزارت نیرو و دولت ، تعامل بین مشترکین ، مالک و دولت تعریف نشده است .
 ب - سرنوشت شغلی کارکنان شبکه های آبیاری روشن نیست .

۲- شبکه آبیاری سبیلی

برای بررسی موضوع واگذاری، شبکه آبیاری سبیلی به عنوان مطالعه موردی انتخاب گردیده است . این شبکه در شمال شرق دزفول واقع شده است و حدود ۶ هزار هکتار اراضی زیر کشت دارد که از طریق پنج ایستگاه پمپاژ ، ۵۵ کیلومتر کانال و ۴۵ دریاچه با ظرفیت ۱۶ متر مکعب در ثانیه، آب مورد نیاز آن تامین می شود. میزان اراضی کشت تابستانه در شبکه آبیاری سبیلی ۲۳۱۵ هکتار و سطح اراضی در کشت زمستانه ۵۸۰۶ هکتار است بعبارتی سطح زیر کشت تراکمی این شبکه ۸۱۰۰ هکتار در سال می باشد.

چنانچه موانع قانونی و چالشهای پیش رو فروش شبکه ها رفع شود ، شبکه سبیلی از مجموعه شبکه آبیاری و زهکشی ناحیه شمال خوزستان (دز) بعنوان نمونه موردی در این مطالعه مورد بررسی قرار گرفته است .

شکل (۱) : نقشه شماتیک شبکه آبیاری و زهکشی دز

در جدول (۱) سطح زیر کشت تابستانه و زمستانه و حجم آب مصرفی همچنین درآمد حاصل از فروش آب در سال ۱۳۸۹ نشان داده شده است .

جدول (۱) : سطح زیر کشت تراکمی شبکه سبیلی در سال ۱۳۸۹

ردیف	فصل	سطح زیر کشت هکتار	تعرفه (هزار ریال)	مصرف معقول آب (مترمکعب)	درآمد (میلیون ریال)	حجم آب مصرفی (متر مکعب)
۱	تابستانه	۲۳۱۵	۶۰۶	۱۶۱۶۱۹	۱۴۰۴	۴۲۶۵۹
۲	زمستانه	۵۸۰۶	۷۷۲	۲۹۵۲۸۳	۴۴۸۲	۶۳۲۷۷
۳	جمع	۸۱۲۱	۱۳۷۸	۴۵۶۹۰۲	۵۸۸۶	۱۰۵۹۳۶

با توجه به سال بهره برداری، ارزش گذاری شبکه تا پایان سال ۱۳۸۹، قیمت تمام شده بر اساس تجدید ارزیابی سال ۱۳۸۰، درصد فرسودگی، درصد ارزش اسقاط، عمر باقی مانده، ارزیابی قیمت تاسیسات در سال ۱۳۸۹ و میزان برگشت سالانه سرمایه بر اساس نرخ تنزیل ۱۲٪ در جدول (۲) نشان داده می شود. همانگونه که ملاحظه می گردد ارزش این شبکه در سال ۱۳۸۹ بالغ بر ۵۰ میلیارد تومان بوده است که با نرخ تنزیل ۱۲٪، برگشت سالانه سرمایه بالغ بر ۶ میلیارد تومان می باشد .

جدول (۲) : ارزش گذاری شبکه آبیاری سبیلی در سال ۱۳۸۹

ردیف	شرح	سال بهره برداری	قیمت تمام شده بر اساس تجدید ارزیابی سال ۱۳۸۰ (میلیون ریال)	کل درصد فرسودگی	ارزش اسقاط (درصد)	عمر آتی (سال)	ارزیابی قیمت تاسیسات در سال ۱۳۸۹ (میلیون ریال)	میزان برگشت سالانه سرمایه بر اساس نرخ تنزیل ۱۲٪ (میلیون ریال)
۱	ایستگاههای فرعی و اصلی	۱۳۵۳	۵۰۰۰۰	۵۰	۱۳	۲۶	۱۰۰۳۷۵	۱۲۷۴۸
۲	شبکه های اصلی با کلیه متعلقات (دریچه ها، چکها،)	۱۳۵۰	۱۸۲۰۰۰	۵۰	۴۲	۴۵	۳۶۵۳۶۵	۴۳۸۴۴
۳	شبکه زهکشی	۱۳۵۰	۱۳۲۰۰	۴۰	۲۷	۴۵	۳۱۸۰۰	۳۸۱۶
۴	جاده های سرویس	۱۳۵۰	۱۷۱۴	۴۰	۴۲	۴۰	۴۱۳۰	۵۰۰
	جمع	-	۲۴۶۹۱۴	-	-	-	۵۰۱۶۷۰	۶۰۹۰۸

با توجه به مطالعات انجام شده در سال ۱۳۸۰ و نرخ تنزیل ۱۲٪، قیمت تمام شده انتقال و توزیع یک متر مکعب آب در انتهای سال ۱۳۸۹ با توجه به جمع هزینه های جاری و سرمایه ای، (۶۶۳۷۳ میلیون ریال) و حجم مصرف سالانه (۱۰۶

میلیون متر مکعب) مطابق جدول (۳) ، برابر ۶۲۷ ریال را نشان می دهد . قیمت هر متر مکعب آب فروش رفته در سال ۱۳۸۹ بر اساس قانون تثبیت آب بهاء زراعی برابر ۶۹/۳ ریال می باشد .

جدول (۳): قیمت تمام شده انتقال و توزیع یک متر مکعب آب در انتهای سال ۱۳۸۹

ردیف	شرح هزینه	میزان هزینه (میلیون ریال)	حجم آب مصرفی (میلیون متر مکعب)	قیمت تمام شده یک متر مکعب آب (ریال)
۱	هزینه های جاری (تعمیرات، نگهداری و بهره برداری)	۵۴۶۵	۱۰۶	۵۲
۲	هزینه سرمایه ای	۶۰۹۰۸	۱۰۶	۵۷۵
	جمع	۶۶۳۷۳	-	۶۲۷

با استناد به آئین نامه اجرایی بند ج تبصره ۴ قانون بودجه سال ۱۳۸۶ کل کشور ، مابه التفاوت قیمت تمام شده و درآمد فروش آب مطابق جدول (۴) ۵۹۰۲۲ میلیون ریال می باشد ، به این معنا که علاوه بر از دست دادن مالکیت شبکه بابت مابه التفاوت قیمت تمام شده و فروش آب بر اساس تعرفه های مصوب ، دولت مکلف به پرداخت مبلغی بالغ بر ۵/۹ میلیارد تومان در هر سال به سرمایه گذار یا خریدار می باشد .

جدول (۴): محاسبه مابه التفاوت قیمت تمام شده و درآمد فروش آب براساس آئین نامه اجرایی بند ج تبصره ۴
قانون بودجه سال ۱۳۸۶ کل کشور (ارقام به میلیون ریال)

شرح	میلیون ریال
فروش آب بر اساس قانون تثبیت آب بهاء زراعی و حق پمپاژ	۷۳۵۱
قیمت تمام شده توزیع آب (در سال ۱۳۸۹)	۶۶۳۷۳
مابه التفاوت فروش و قیمت تمام شده	۵۹۰۲۲

حال با توجه به مابه تفاوت فروش و قیمت تمام شده آب این سؤال مطرح خواهد بود که آیا فروش شبکه سبیلی برای دولت مقرون به صرفه است؟! و این که چنانچه خریدار ارزش شبکه را یکجا به دولت پرداخت کند ، همین مبلغ را باید دولت ظرف مدت ۱۰ سال مجدداً به خریدار بازپس دهد! ...

۳- نتیجه گیری

- مهمترین اقداماتی که ایجاد زمینه های لازم جهت واگذاری شبکه های آبیاری و زهکشی صورت پذیرد به شرح زیر می باشد :
- در اولین اقدام تعارض قوانین در اصل ۴۴ قانون اساسی و مواد ذکر شده در قانون توزیع عادلانه آب و ماده ۱۱۵ قانون محاسبات عمومی کشور باید روشن و تعیین تکلیف گردد .
 - با عنایت به قانون حق مالکیت، باید برای چگونگی الزام خریدار به رعایت فرامین دولت در امر بهره برداری ، نگهداری و امور مشترکین چاره اندیشی شود .

- ۳) به دلیل پایین بودن نرخ آب بهاء و ابهام در پرداخت مابه التفاوت قیمت تمام شده و فروش رفته طبق تعرفه های مصوب دولت ، خرید شبکه برای خریدار و سرمایه گذار جذابیت ندارد .
- ۴) باید تمامی چالش های پیش بینی شده قبل از هر واگذاری یا فروش مرتفع شود.

۴- پیشنهادات

- در شرایط فعلی و با توجه به موانع و چالشهای گفته شده ، فروش شبکه ها دور از انتظار می باشد ، لذا پیشنهاد می شود :
- ۱) با توجه به اهمیت موضوع ، مطالعات گسترده تری توسط شرکت های مشاور برجسته در سایر ابعاد گفته شده و مغفول در این مطالعه صورت گیرد .
 - ۲) شبکه های آبیاری به شکل حق انتفاع و به صورت بلند مدت بدون انتقال مالکیت به واجدین شرایط واگذار شود .
 - ۳) با واگذاری شبکه آبیاری به روش حق انتفاع از آن ، کلیه موانع موجود در واگذاری به شکل فروش، مرتفع خواهد شد .

تقدیر و تشکر

بدینوسیله از دفتر تحقیقات شبکه های آبیاری و زهکشی سازمان آب و برق خوزستان و شرکت بهره برداری ناحیه شمال خوزستان در تهیه اطلاعات و آمار تقدیر و تشکر بعمل می آید.

منابع:

- ۱- بی نام . قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران مصوب سال ۱۳۵۸
- ۲- بی نام . قانون توزیع عادلانه آب مصوب سال ۱۳۶۱
- ۳- بی نام . قانون محاسبات عمومی کشور مصوب سال ۱۳۶۶
- ۴- بی نام . قانون بودجه سال ۱۳۸۶ کشور
- ۵- بی نام . قانون سیاستهای کلی اصل ۴۴ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران مصوب سال ۱۳۸۶
- ۶- بی نام . تجدید ارزیابی اموال و دارائیهای شبکه های آبیاری در سال ۱۳۸۰. سازمان آب و برق خوزستان
- ۷- بی نام. ۱۳۸۹. عملکرد شبکه آبیاری سبیلی . شرکت آبیاری و زهکشی ناحیه شمال خوزستان